

Euskararen taupadak

Bizirik dirauen hizkuntza baten egoera ebaluatzeko, erreferentzia baliagarriena eta zuzenena hizkuntza hori zenbateraino erabiltzen den ikustea da; erabilerak da hizkuntza baten taupadak. Ildo beretik, erabilerak horren bilakaera ezagutuz gero, hainbat hobeto!

Egia da erabilerak ez dituela agortzen hizkuntza baten aberastasuna eta konplexutasuna. Horregatik, hain zuzen ere, hizkuntz gaitasuna nahiz hizkuntzarekiko jarrrerak ere aintzakotzat hartu ohi dira.

Hemen, alabaina, euskarak gure gizartean nolako lekua eta bilakaera dituen labur azaldu nahi denez, nahikoa zaigu erabilerari eta jarreari erreparatzea. Eta jomuga hori dugularik, aurten Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak kaleratu duen *Euskararen Jarraipena III. Euskal Herriko Soziolinguistikako Inkesta 2001* (www.euskadi.net/euskara) delako ikerlanaren emaitzak jorratuko ditugu. Ikerlan horretan jasotzen den informazioa 1991, 1996 eta 2001ean buruturiko hiru inkestei dagokie, eta datu-hurrenkera hori oso baliagarria da erabileraren bilakaera aztertzeko.

1991-2001 bitarteko erabileraren bilakaera

Erabilerak eremuak asko direla kontuan hartuta, lan horretan erabileraren tipologia sintetiko bat eratu da, familia, lagunarteko eta erabilerak publikoko informazioaren irakurketa errazteko asmoz.

EAEri dagokionez eta aipaturiko hiru informazio-bilketak horien arabera, 'euskaraz gaztelaniaz baino gehiago' egiten dutenen datu sintetikoak honako hauek dira: %10,9, %14,4 eta %11,9 (1991, 1996 eta 2001ean, hurrenez hurren). Nafarroan 'euskaraz gaztelaniaz baino gehiago' egiten dutenen datuak %4, %4,6 eta %4,3 dira. Azkenik, Ipa-

rraldean 'euskaraz frantsesez baino gehiago' mintzatzen direnak ditugu: %6,4, %7,5, eta %5,7, alegia. Bilakaera ulergaitza, nonbait, euskararen erabilera hiru lurralde horietan 1991tik 1996ra bitartean igo ondoren 1996tik 2001era bitartean jaisten delako.

Datu horiek osatzera dator hurrengo informazioa. Arestian esandako urte berberetarako, 'euskaraz gaztelaniaz hainbat' hitz egiten dutenen bilakaera ondokoa dugu: EAEn, %4,8, %6 eta %6,8; Nafarroan, %2, %2,6 eta 1,8. Iparraldean, 'euskaraz frantsesez hainbat' mintzatzen direnak, hauexek dira: %9, %7,5 eta %4,4. Laburtuz, denbora tarte horretan EAEn irabaziak ditugu, Nafarroan gorabeherak eta Iparraldean beherakada.

Aurkeko bi erabilera maila horiek batuz gero, euskarak gizartean duen presentzia ia osoaren neurria izango dugu, aipagai ditugun hiru urte horietarako: %15,7, %20,4 eta %18,7, EAEn; %6, %7,2 eta %6,1, Nafarroan; eta %15,4, %15 eta %10,1, Iparraldean. Hortik atera beharreko ondorioak, honakoak dira: EAEn eta Nafarroan gorabehera ulertezinak agertzen dira, baina Iparraldean galera garbiak.

Nahaste-borraste horretatik, ordea, badago ezer garbirik ateratzerik?

1991-2001 bitarteko erabilera-datuen irakurketak

Jakina da estatistikek irakurketa posible asko eskaintzen dutela, sarritan nork bere interesen arabera aukeratzen dituenak, alegia. Hemen dugun interesa argia eta gardena da: hizkuntz errealitatearen berri ahalik eta zehatzen ateratzea, inoren burua zuritzeko edo horren kontra egiteko batere tentaziorik gabe.

Aipatu beharreko lehenbiziko puntua informazioaren fidagarritasunean datza. Hau da, datuok ez daude biztanleria osotik aterata, gizartearen lagin batetik baizik. Eta lagin orori, nahitaez, lagin-errore bat dagokio. Arestian azaldutako datuen gorabehera ulergaitzak, beraz, lagin-errore horren baitan sar zitezkeen, neurri handian.

Orduan, datu horiek fidatzekoak dira? Ez bete-betea, halako datuek irakurketa zuhurra eskatzen dutelako: hobereena datu-hurrenkerak denboran zehar marrazten duen joerari erreparatzea da, eta ez datu bakoitzari itsatsita dagoen puntuz puntuko irakurketari.

Horrela eginez gero, hamar urteko epe horretako informazioak halako ondorio hauetara garamatza: a) 'euskaraz erdaraz baino gehiago' egiten dutenen joerek adierazten digute EAEn igoera apala dagoela, Nafarroan egonkortasuna eta Iparraldean atzerakada; b) bestalde, 'euskaraz erdaraz hainbat' egiten dutenen informazioa laburtuz, hauxe dugu: EAEko irabazi xumea, Nafarroako egonkortasuna eta Iparraldeko jaitsiera nabarmena; c) azkenik, 'euskaraz erdaraz baino gehiago' gehi 'euskaraz erdaraz hainbat' kontuan hartuta, EAEn goranzko joera apala agertzen da, Nafarroan egonkortasuna eta Iparraldean galera garbia.

SEI elkarteak euskararen erabileraren gainean 2001ean egin zuen kale-neurketatik oso antzeko irakurketa eratorritzen da (ikus: *Bat Soziolinguistika aldizkaria* 43 edo *Jakin* 130/131: 228-229). Eta aipatu ditugun bi ikerlan horiek —metodologiak horren ezberdinak izanda ere—, ondorio berdintsuetara eramaten bagaituzte, pentsa dezakegu lortutako emaitzak balekoak direla eta egindako interpretazioa berretsia dela.

Euskararekiko jarreraren ikuspuntu argigarria

Iparraldeko eta Nafarroako hizkuntz egoera eta joera horiek espero zitezkeenak dira, orokorrean bi lurralde horietan dagoen arduragabekeria aski ezaguna zaigulako. Horrekin ez dugu esan nahi lurralde batean zein bestean euskaldun zintzorik eta euskaltzalerik ez dagoenik, baina argi dago euskara erakunde ofizialentzat eta kalekume xumearentzat hil ala biziko kontua izatetik oso urrun dagoela. Eta hori ulertzeko, *Soziolinguistikako Inkesta*-k berak eskaintzen dizkigun lurralde horietako biztanleriak dituen euskararekiko jarrera batzuk ikustea baino ez dago.

Euskara suspertzearen aldekoak Gipuzkoan (%62) eta Bizkaian (%47) nagusitzen dira, baina ez beste inon.

Araban, erantzunik hautatuena (%38) indiferentzia-rena (ez alde, ez aurka izatearena) da, eta beste horrenbeste gertatzen da administratiboki Araba ez den Trebiñun ere (%40). Alde daudenen multzoa, Araban, bigarrena da (%34).

Iparaldean, galdegaia zertxobait aldatuta, 'euskarren irakaskuntza eta erabilera' sustatzeaz galdetu zen. Eta lurralde horretan, aldekoek eta indiferenteek parra egiten dute, batzuek zein besteek ehuneko berrogeita bina lortuz.

Baina, Nafarroako emaitzak dira arras asaldatu gaituztenak: nafarren herena baino gehiago (%37) euskara sustatzearen aurka dago, horren alde daudenei (%29) tar-te polita kenduta, gainera. Egia da Erriberako edo Pirinio aldeko jarrerak oso diferenteak izango direla; hala eta guztiz ere, eta zonalde euskaldunetan euskararekiko atxikimendu handia egonda ere, eremu mistoan eta, bereziki, zonalde erdaldunetan gure hizkuntzak ez duela laguntza handirik aurkituko ezin da ukatu.

Datuen interpretaziorako kontsiderazioak

Hamar urteko epean, EAEko herrigintzak nahiz erakunde publiko askok lan franko egin eta gero, nola ulertu euskararen erabileraren igoera apala?

Hasteko argitu behar dugu geure uste apala EAEko emaitzez ematera mugatuko garela, lurralde horren hizkuntz bilakaera baita itxaropenari leihoak gehien irekitzen dizkiona.

Erantzungaren parte bat demografiaren baitan bilatu behar dugu; hau da, hamar urte horietan biztanleriaren batez bestea baino euskaldunagoa zen belaunaldia hil zai-gulako. Horren ondorioz, haur eta gazteekin irabazi du-gunaren parte bat, adineko horien aldetik —zoritxarrez— konpentsatu zaigu. Gauzak horrela, ulergarriagoa da, aha-lerinak ahalegin, euskararen erabilerak oraindik ere ho-rren igoera apala izatea.

Bestalde, azken hamarkada hauetan euskaldun elebarririk inon egon bada, joan berri zaigun belaunaldi horretan zen. Eta horien hizkera derrigorrez 'euskaraz erdaraz baino gehiago' motakoa zen, oso tarteka-marteka erdaraz modu kaskarrean erabili beharra bazuten ere. Egungo ume eta gazteak, aldiz, elebidunak dira; hori ez ezik, gehienak erdaraz hobeto moldatzen dira euskaraz baino eta, bestalde, familia hizkuntzatzat euskara eta erdaraz, biak batera, dituztenak gero eta gehiago dira.

Horregatik, hain zuzen ere, euskararen ezagutza asko hedatu den arren, 'euskaraz erdaraz baino gehiago' motako erabilerak puntu batez baino ez du egin gorantz, eta 'euskaraz gaztelaniaz hainbat' tankerakoak bi puntuz. Bestela esanda, duela hamarkada batzuetako gizartean nagusiki bi hiztun-multzo ia elebakarrak (euskararena eta erdararena) eta bereiztuak egotetik, multzo elebidun handi ia bakar bat osatzera igarotzen ari da (ikus horretarako, www1.euskadi.net/estudios_sociologicos helbide elektronikoan, *EAEko hizkuntza gaitasuna eta asmoak*). Euskal eta erdal hiztunak gizartean gero eta nahasiagoak daude, horren ondorioz euskararen eta erdararen txandakako erabilerareagotuz.

Azken hausnarketa

Zalantzak sortarazten dizkigu EAEko erabileraren bilakera horrek: emaitza horiek lortzeak horrenbeste borroka, izerdi, ahalegin eta neke merezi ote du? Bai, dudarik gabe, horrelakorik ezean Iparraldeak darraion bide berdintsuari jarraituko geniokeelako.

Bigarren galdera bat: zer aldatu behar dugu euskararen iraupena behin betiko bermatzeko? Izan ere, abiadura motel horretan jarraituz gero, euskara luzaroan egongo da hilzorian.

Era eraginkorragoan aurrera egiteko giltzarri izan daitezkeen bi oinarri-oinarrizko proposamenak luzatuko ditugu: a) hausnarketa saio bati ekin; b) gizarteak euskararen 'agentzia' berreskuratzea.

Hamarkada hauetan izandako eskarmentua kontuan hartuta, hausnarketa prozesu bat abian jartzeko une ezin egokiagoan aurki gaitzke. Egindakoaren balantzeak eta ebaluazio onestuak baliabideen erabilera emankorra ekarriko lukete. Gogoeta horretarako den-dena jarri behar da eztabaidagai: iragana, oraina eta etorkizuna. Eta bertan parte hartu beharrekoak euskararen ardura duten guztiak dira: herrigintza zein administrazioan euskararen ardura dutenak ere. Izan ere, bi eragile mota horiek gehienetan kontrajarritzat jo dira (jo dute batzuen eta besteen interesek), euskaltzaleak bi mundu horien artean alferrik banatuz eta baliabide —nahitaez— mugatuen erabilera egokia oztopatuz. Denok ezagutzen ditugu elkarlana eta sinergiak sortzearen abantailak, eta euskararen eremuan ere filosofia hori gauzatzeko garaia iritsia dugu. Aurrerapauso handia litzateke euskararen normalkuntzaren ildo nagusiak eta nondik norakoak elkarlanean finkatzea eta, nor bere lekuan, estrategia komun bat eratzea.

Gizarteak euskararen 'agentzia' (edo eragile izaera) berreskuratzea, garai batean gizarteak euskalgintzan zuen protagonismora bueltatzean datza. Euskararen mundua profesionalizatu zaigun hein berean gizartea bazter gelditu da. Horregatik, gizartea soziolinguistikaren konplexutasunaz jantzi behar dugu; hizkuntz gorabeherez informatu eta formatu; arestian proposatu dugun hausnarketara hurbilarazi. Soilik hizkuntz errealitate horretaz jendea jabetu ondoren, egingo du bere gizarteak hizkuntzaren berreskurapenaren ardura. Ikus dezagun gizarte prozesu baterako beharrezkoa den 'agentzia' eta horren kontzientzia ideologikoz Piotr Sztompkarengandik (Sztompka, P., 1995, *Sociología del Cambio Social*, Madril, Alianza) Zesar Martinez Garciak jaso duena:

Sztompka-rentzat, beraz, garrantzi handikoa da kontzientzia ideologikoak agentzia eta praxian duen eragina. Azken batean, agenteek egoeraren irakurketa eta definizioa egiten dute eurentzat duen esanguraren arabera, hau da, egoera irakurtzeko eta ebaluatzeko erabiltzen dituzten erreferente, ideia eta pentsamoldearen arabera. Horrexegatik, Sztompka-k diosku, ikusmolde edo kont-

zientzia ideologikoa bitartekaria dela egoeraren baldintza naturalek eta sozialek agentzian duten efektua interpretatzeko —efektu oztopatzailea edo efektu erraztatzailea. (Martinez Garcia, Z., 2003, *Aldaketa sozialaren produktioa eta gidaritzza: globalizazio neoliberalari buruzko diskurtso sozio-ideologikoak*, Gasteiz, Eusko Jaurlaritzza)

Eta Sztompkaren ideiak hitzez hitz hartuta, horrela jarraitzen du Martinez Garciak:

Agentziari esnatu behar zaio, mehatxu edo posibilitate naturalen aurrean, praxi esanguratsu bat gertatzea eragin dezan. Bestela lotan iraun daiteke, mugak jakin gabe eta aukerei erreparatu barik, antzematen ez dituen neurrian. (...) Praxi iraultzailea sortzen da soilik kontzientzia iraultzailea esnatu bada. (...) Aukera demokratikoak erabiliak izan daitezten, aukera bezala antzeman behar dira.

Ideioek euskararen kasura ekarrita, hauxe dugu: gizarteak errealitate soziolinguistikoaz formatua eta eremu horretan duen eginkizunaz kontzientziatua izan behar du.

Dударik gabe, gure hizkuntzaren taupadak sendoak lirateke, gizarteak, herrigintzako eragileak eta erakunde publikoak, dinamika berean, elkarlanerako prest agertuko balira.¶